

לע"נ נתן ז"ל
בן דוד ולאה רבינוביץ הי"ו

נְתָן תּוֹרָה

גיליון 2 • סיון תש"פ

בית מדרש קניין תורה שלוחת ישיבת מרכז הרב - גבעת אסף

תורת הקורונה - מאמר מערכת

שיעור

למה לא נאמר טוב בדברות ראשונות?

דע! מה למעלה

שו"ת וואטסאפ

חשיבות לימוד הלכה (ב)

תורת הקורונה

הרי הוא: "כאילו נתינת התורה כולה לו לבדו היא". כמה נחמה יש בפירוש זה! אדם עלול להצטער – לימוד התורה שלי נפגע, החבורה נפגעה, אין לי חברותא, אין שיעורים, אין 'חיות' של בית מדרש. אומר הרמב"ם, אל תצטער! אתה לומד לבד? התורה ניתנה בשבילך.

באופן שונה מעט, אך מלא נחמה גם כן, כתב התפארת ישראל (שם): "אפילו מי שעוסק בהתקוה לה', דהיינו שיאיר עיניו בלימודו, כשישב בדד, גם זה יכול להדמים ולהשקוט נפשו, כי נוטל שכר על עסק זה, מדעל כל פנים מאמין שהקב"ה משגיח עליו אפילו כשיושב יחידי".

נמצאנו למדים שאפשר להתפתח גם מתקופה זו של 'ישב בדד'. החיבור לתורה כשאנו עם עצמנו, מוליד בנו דבקות חדשה בה ובמנחילה. איננו לומדים כי זה מה שכולם עושים, איננו אוחזים במידת 'מלומדה', לא ממשיכים מכח האינרציה. אנחנו לומדים מתוך אהבה, מתוך קירבה, מתוך "ישב בדד וידום כי נטל עליו".

אתם אוחזים כעת בידכם את גיליון "נתן תורה" השני. גיליון זה נכתב ונערך בעת שכולנו היינו 'בריוחוק חברתי' בעקבות מגפת קורונה.

זמן קיץ בבית המדרש נפתח בצורה שונה מהרגיל. לא זכינו לשוב ולחבוש את ספסלי בית המדרש, אלא כל אחד מחברי בית המדרש למד בביתו ביחידות. בחרנו לנצל את היציאה הזו מהשגרה ולהתחבר מחדש, כל אחד עם עצמו לתורה האהובה.

בפרקי אבות, אותם נוהגים ללמוד בשבתות הקיץ הארוכות, למדנו (פ"ג מ"ב): "שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר (איכה ג) ישב בדד וידום כי נטל עליו".

הרמב"ם בפירושו למשנה זו, מחדש שאותו אחד שיושב ועוסק בתורה בעצמו,

בעת שהדברים נכתבים, מתחילים לראות את החזרה לשגרה. לאט לאט נכנסות עוד ועוד הקלות לתוקף. בקרוב, כך אנו מקוים, תיעצר המגיפה ונוכל לשוב אל ספסלי בית המדרש האהוב.

אדם עלול להצטער –
לימוד התורה שלי נפגע,
החבורה נפגעה,
אין לי חברותא, אין שיעורים,
אין 'חיות' של בית מדרש.
אומר הרמב"ם, אל תצטער!
אתה לומד לבד?
התורה ניתנה בשבילך.

לכשנשוב, נעשה זאת בכוחות מחודשים ומתוך ההתעלות שעלינו בתקופת הקורונה. לכשנשוב, תורתנו תהיה תורה חדשה, ממקום גבוה יותר עם חיבור גדול יותר.

ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה, אין לך יפה מן הצניעות". זוכים אנו בשנה זו לקבל תורה באופן שונה מהרגיל, קבלת תורה בצניעות.

יהי רצון שנזכה ותיעצר המגיפה, ונוכל לשוב ולהתכנס ברוב עם, לשוב לספסלי בית המדרש, ומתוך הדבקות של "ישב בדד וידום", נגדיל תורה ונאדיר!

הגיליון הנוכחי יוצא לקראת חג מתן תורה.

חכמי התורה קרויים כולם על שם משה, כביטוי השגור בחז"ל: "משה שפיר קאמרת". כמה מתאים השנה להתחדש בקבלת התורה כפי שקיבל משה רבנו את הלוחות השניים: "ואיש לא יעלה עמך" (שמות לד, ג), ופירש רש"י: "הראשונות על

עם סיום עריכת הקובץ הנוכחי, הלך לבית עולמו אחד מגדולי הדור, הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ זצ"ל. יהיו הדברים לעילוי נשמתו. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים עד אשר מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהילתו.

וענין 'לשמה', הכוונה, שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו השם יתברך 'ולמדתם אתם' (שם יא, יט). ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך, שכותב לעבדיו מה יעשו, ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקדוש ברוך הוא התורה לעמו ישראל, עבדיו הנאמנים. על כן כשקורא בתורה נביאים כתובים, או במשנה ותלמוד ופוסקים, יעשה מוסכם, כל מה שאמצא שם מה לעשות ומה שלא לעשות, הנני אקיים כעבד נאמן. ומה שלא יהיה סיפק בידי לקיים מאיזה מניעה, ואוכל לגרום שיקיימו אחרים, כן אעשה בזריזות. וזהו שאנו אומרים בברכת אהבה רבה 'ותן בלבנו [ביניה] להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים'.

ואלה הדברים אשר דברתי, כוללים הן הדינים שלומד, דהיינו מצות עשה ולא תעשה, איסור והיתר, טומאה וטהרה, זכות וחובה. אלא אם ילמוד איזה דרכי מוסר והנהגת מדות ישרות, ילמד על מנת לקיים. ודברי תורה שהם מענייני חקירות, וידיעות והשגות, ילמדם בשביל שידע שמו יתברך וגדולתו ומסתרי מצותיו, ואז יתלהב לבבו ליראה אותו, ולאבה אותו, וזהו שסיים בברכת אהבה רבה 'והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך, ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך'.

של"ה שבועות נר מצוה

שיעור - הרב ינון קליין

מפני מה לא נאמר טוב בדברות ראשונות?

הדברים מפתיעים מאד וצריך להבין, כיצד אמורא לא יודע מה כתוב בלוחות?

מהרש"א בחידושי אגדות במקום (ב"ק נד ב) מפרש שמלשון התשובה של רבי חייא בר אבא: "עד שאתה שואלני למה לא נאמר בהן טוב". נשמע, שעיקר הקושיה היא למה בדברות הראשונות לא נאמר טוב. ומוסיף מהרש"א שהקושיה היא למה לא נכתבה כלל האות ט' בדברות ראשונות. "אבל על מה שנאמר בדברות האחרונות טוב לא קשיא ליה דידיע למדרש מיניה כדדרשינן בספ"ק דקידושין", בהמשך נעסוק בדרשה עליה מדבר מהרש"א. התשובה למה לא נאמר טוב ולמה לא נכתבה ט בדברות ראשונות היא: "הואיל וסופן להשתבר שהוא רמז שיהיה לפירותיהם שהוא אריכות ימים על האדמה דבעולם הזה הפסק שיענשו בעולם הזה על עבירות שבידם ולא יאריכו על האדמה לעולם, אבל הקרן אינו כלה דבהבטחת הטוב לעולם שכולו טוב לנפש יהיה נצחי בלא הפסק כמו הלוחות האחרונות שלא נשתברו שהם קיימין לעולם". דבריו עדיין

א. האם האמוראים לא ידעו פסוקים?

כשניגשים לעסוק במתן תורה, יש סוגיה אחת בגמרא שמעוררת תהייה גדולה. האם יתכן שאמורא לא יודע מה כתוב בעשרת הדברות? כך עולה מהגמרא במסכת בבא קמא (נד ב - נה א):

"שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא: מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב? אמר לו: עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה. אזל לגביה, אמר ליה: ממנו לא שמעתי, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואמרי לה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא: הואיל וסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מאי הוי? אמר רב אשי: חס ושלום, פסקה טובה מישראל".

לא מתרצים לנו איך יכול להיות שרבי חייא בר אבא לא ידע את הפסוק.

התוס' (ב"ב ק"ג א ד"ה תרוויהו) הוכיחו אמנם מגמרא זו שלעיתים האמוראים לא היו בקיאים בפסוקים². אבל התמיהה עדיין עומדת במקומה כפי שניסח זאת הפני יהושע (ב"ק נה א ד"ה אמר לו): "הנה כל הקורא ישתומם על ככה וכי גברא רבא כר' חייא בר אבא לא היה יודע חלילה מה שהתנוקות של בית רבן יודעים שלא אמר טוב בדברות ראשונות ובאחרונות כתיב ואי משום דלשון טוב ממש לא כתיב אמאי קאמר שאינו יודע ועוד דנראה כפל הלשון שאלני אם נאמר וכו' שאיני יודע אם נאמר".

נחזק את התמיהה עוד קצת. יש ספר של הג"ר ראובן מרגליות זצ"ל, "המקרא

והמסורה", כידוע כל הספרים שלו מאד מעניינים וחשובים, מלאים חידושים וחשיבה מקורית עם בקיאות מבהילה בכל התורה. על הגמרא שלנו הוא מדבר בסימן א בספר. יש לו בספר כמה סימנים בהם הוא מוכיח את בקיאות חז"ל במקרא (סימן ג), בחסרות ויתרות (סימן ד) - זו כבר לא בקיאות בפסוקים, בקיאות "פשוטה" זה בקיאות אחרת לגמרי, לדעת איך המילים כתובות בכתיב חסר או מלא. הוא מדבר שם על 'ו' דגחון' כיצד הוא חציו של ספר תורה באותיות, "דרש דרש" חצין של תיבות, "והתגלח" חצין של פסוקים. אז היו בקיאים ברמה של חסרות ויתרות³, קל וחומר שהיו בקיאים במילים הכתובות, ולכאורה בן בנו של קל וחומר שהיו בקיאים בעשרת הדברות. שכן יש יסוד סביר להניח שעשרת הדברות נלמדו והיו

2 יש הלצה ידועה בעניין. שאלו פעם בחור ישיבה מניין לנו שמשה ואהרן היו אחים? הבחור היה למדן ברוך ה' ובקיא גדול... ענה מיד: פשוט, הגמרא במסכת בבא בתרא (קנט א) מסתפקת האם פסול עדות בקרובים הוא מחשש שמא ישקרו או שזו גזירת מלך, ומביאה ראייה שזו גזירת מלך ממשה ואהרן שאף על פי שהיו קרובים, אין חשש שישקרו. [האמת היא שהבחור בבדיחה היה אמנם בקיא, אבל לא הבחין שגם משם אין ראייה, שכן שם הגמרא אומרת שמשה ואהרן לא כשרים להעיד לחותנם, כלומר כל אחד בפני עצמו לקרובו, ואין ראייה משם שהיו קרובים...]

3 בקיאות כזו מלמדת על אהבת תורה! שהרי על מנת להגיע לבקיאות כזו צריך לחזור שוב ושוב ועוד כמה פעמים שוב. הגאון רבי שלמה זלמן מוולוז'ין, אחיו של הגר"ח מוולוז'ין, היה ידוע כבקיא גדול. בספר תולדות אדם שנכתב עליו מסופר שהיה חוזר על תלמודו מאות פעמים, ובהתלהבות גדולה מתוך דבקות ואהבה בתורה. ומספרים (שרי המאה חלק ב עמ' 127) שפעם ישב הגר"ח בחברת תלמידיו, הג"ר דוד טביל והג"ר דב בר יפה, ואמר הגר"ח לתלמידיו שאחיו ר' שלמה זלמן היה נחשב לגדול גם אילו היה חי בימי התנאים והאמוראים. התלמידים ששמעו זאת, שאלו: אם כן, עד היכן מגעת גדולתו של הגר"ח? והגר"ח ענה להם שגם אילו היה חי ר' שלמה זלמן אלך שנים לא היה מגיע לקרסוליו של הגר"ח. התפלאו התלמידים ושאלו: אולי בחריפות? השיב הגר"ח: גם בבקיאות. וביאר את דבריו - יהודי אומר אשרי בכל יום שלש פעמים, לכן הוא בקי באשרי בעל פה. אני מעיד על אחי שבקיאותו בכל דברי התנאים והאמוראים, בנגלה ובנסתר, ובכל דברי הראשונים, הייתה כמו בקיאותו של יהודי באשרי. אולם, אם נשאל למשל, למי שבקי באשרי בעל פה, מה היא המילה האחרונה לפני הפסוק טוב ה' לכל? לא ידע להשיב עד שיאמר את הפסוק שלפניו "חנן ורחום ה' ארך אפיים ורב חסד" ואז ידע לענות שהמילה האחרונה היא חסד. וזהו ההבדל, סיים הגר"ח, בין בקיאותו של אחיו ר' שלמה זלמן לבקיאותו של מורי ורבי הגר"ח, אחי היה בקי בכל התורה כמו יהודי באשרי, ואילו מורי ורבי הגר"ח היה בקי בכל התורה כולה וישר והפוך.

שגורות על לשון החכמים והעם. שהרי הגמרא (ברכות יב א) מספרת שרצו לקבוע שיקראו עשרת הדברות בכל יום, כפי שנהגו בבית המקדש, אלא שבטלו את זה מפני תרעומת המינים, "שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני" (ירושלמי ברכות פ"א הל' ה). ואע"פ שלא קבעו זאת לחובה מפני תרעומת המינים, יש יסוד סביר להניח שהחשיבות של עשרת הדברות הורגשה בעם ולמדו בהם והגו בהם (סימן לדבר ניתן לראות בזה שבבתי הכנסת מעטרים את ארון הקודש לוחות הברית עם עשרת הדברות).

והג"ר ראובן מרגליות מתבטא שם, על הגמרא שלנו, בצורה הבאה: "מלבד הזרות לחשוב על אחד מחכמי התלמוד עמודי התורה, שלא היה מקושט בידיעת הכ"ד ספרי קודש הראויים להיות שגורים על שפתי כל תלמיד חכם. גם זה מפליא, הן זהו מקרא מלא בתורת משה והלא ספרי תורה מצויים היו בבתי ישראל למה דחה את רבי חנינא בן עגיל ולא טרח לעיין בספר?" תוציא רגע ספר מהספריה ותקרא, זה חמשה חומשי תורה, זה לא איזה ספר שאינו מצוי.

עוד יותר קשה, מוסיף הג"ר ראובן מרגליות, הסגנון של רבי חייא בר אבא, הכפילות, מורה לדעתו על 'תרעומת' כביכול של רבי חייא בר אבא. כאילו הוא אומר לרבי חנינא בר עגיל: וכי יש לך הוא אמינא שאני יודע פסוקים? שאני יודע מה כתוב בלוחות?

וזה מגדיל מאד את התמיהה כמובן.

לבסוף מוסיף הג"ר ראובן מרגליות תמיהה אחרונה, המדבר פה הוא רבי חייא בר אבא, הגמרא מעידה עליו שהיה חוזר על תלמודו בכל שלשים יום (ברכות לח ב), כלומר מדובר פה באדם שהבקיאות חשובה

לו. עוד מסופר עליו (ב"ב קכג א) ששאל אותו אבא חליפא קרויא: "בכללן אתה מוצא שבעים, בפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד" והשיב לו רבי חייא בר אבא: "תאומה היתה עם דינה, דכתיב: ואת דינה בתו". וממשיכה הגמרא: "אלא מעתה, תאומה היתה עם בנימן, דכתיב: ואת בנימין אחיו בן אמו. אמר: מרגלית טובה היתה בידי ואתה מבקש לאבדה ממני, הכי אמר ר' חמא בר חנינא: זו יוכבד, שהורתה בדרך ולידתה בין החומות, שנאמר: אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים". השאלה הזו ששאל אבא חליפא קצת יותר מסובכת מהשאלה אם כתוב בלוחות טוב או לא, והנה פה יודע רבי חייא בר אבא את התשובה מיד, ולא רק את הפסוקים אלא גם את המדרשים.

אחר כל זאת, קשה כיצד לא ידע רבי חייא בר אבא מה כתוב בלוחות? והקושיה הזו מכריחה אותנו להסביר אחרת את הגמרא הזו. להסבר של הג"ר ראובן מרגליות נחזור בהמשך.

...כל הקורא ישתומם על ככה
וכי גברא רבא כר' חייא בר
אבא לא היה יודע חלילה
מה שהתנוקות של בית רבן
יודעים...

דברים מצינו בשינוי לשון במשנה תורה בסיפורי המעשים ותפילותיו של משה ודברי הקדוש ברוך הוא אל משה ובענייני המצות רובן ככולם נכתבו במשנה תורה בשינוי לשון. ואם כן כמו כן אין לתמוה על הדברות שנשתנה בהם הלשונות. את ספר דברים אמר משה בסגנונו, לכן יש הבדלים בינו לבין שאר התורה, וממילא גם בדברות יש הבדל.

אם הולכים בדרך זו, נמצא שמה שאמר הקב"ה זה הדברות שבפרשת יתרו, ולא הדברות שבפרשת ואתחנן. אבל זה קשה, שכן "במדרשים מצינו להדיא שזכור ושמור ושוא ושקר ולא תתאוה בדבור אחד נאמרו" וגם אותם אמר הקב"ה, "ובזה הטעם נכתבו קצתם בדברות הראשונות וקצתם בדברות אחרונות", כי הם נאמרו בדיבור אחד אבל אי אפשר לכתוב את שניהם יחד, לכן הפרידו ביניהם, חלק אחד מהדיבור לדברות הראשונות וחלק השני לדברות אחרונות.

“

והרבה דברים מצינו בשינוי לשון במשנה תורה בסיפורי המעשים ותפילותיו של משה ודברי הקדוש ברוך הוא אל משה ובענייני המצות רובן ככולם נכתבו במשנה תורה בשינוי לשון. ואם כן כמו כן אין לתמוה על הדברות שנשתנה בהם הלשונות

בשאלה האם יתכן שאמוראים לא ידעו פסוקים, לא נעסוק כאן⁴, זוהי שאלה נכבדה וגדולה. מה שנלמד הוא רק פירוש הגמרא הזו. מתוך פירושה נגיע להבנה או ידיעה מסוימת מה היה כתוב בלוחות הברית. מעבר לדברים שנאמר להלן, צריך לדעת שיש עוד הרבה אפשרויות ופירושים שונים שכתבו האחרונים.

ב. ההבדלים בין דברות ראשונות לדברות שניות

אומר הפני יהושע (ב"ק נד ב): "והנראה לענ"ד ליישב בענין זה קצת על דרך הדרש משום דמצינו דמה שנשתנו הדברות האחרונות מן הראשונות בהרבה דברים הוא מכמה טעמים שונים". הדברים ידועים ומפורסמים, פרשני המקרא עוסקים בזה רבות, למה יש שוני בין הדברות, מה מהות השינויים. יש הרבה הבדלים בין הדברות, לא רק העניין שלנו - "למען ייטב לך". הידוע והמפורסם, "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" בלוחות הראשונות כתוב זכור בשניות כתוב שמור.

אחד ההבדלים לטעמים, אומר הפני יהושע: "דאותן שנאמר בפרשת יתרו הן הן שנאמר בסיני מפי הגבורה ואותן שנאמר בפרשת ואתחנן הן שנשנו בערבות מואב מפי משה כמו כל משנה תורה והרבה

4 שיעור בעניין ניתן בבית המדרש, לשמיעה סרוק:

בפירוש השני יוצא שאת הדברות של
ואתחנן אמר הקב"ה בעצמו.

ג. כמה דברות היו כתובות על כל לוח?

מהבדל זה בין הפירושים מגיע הפני
יהושע לבאר מחלוקת תנאים בירושלמי
(שקלים פ"ו הל' א):

"כיצד היו הלוחות כתובים? ר' חנינה בן
גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה
על לוח זה הדא הוא דכתיב (דברים ד, יג)
ויכתבם על שני לוחות אבנים. חמשה על
לוח זה וחמשה על לוח זה. ורבנן אמרי
עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה הדא
הוא דכתיב (דברים ד, יג) ויגד לכם את בריתו.
אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים.
עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה"⁵.

מה המחלוקת? מסביר הפני יהושע: "אם
האמירה מפי הקדוש ברוך הוא היה רק
פעם אחת הכתיבה גם כן היה רק פעם
אחת". כלומר אם היו כתובים רק עשר
דברות סך הכך, חמש בכל צד, זה מפני
שבלוחות נכתב רק מה שאמר ה', היינו
הדברות שבפרשת יתרו.

"אבל מאן דאמר עשר מול עשר סבר
שהאמירה מפי הקדוש ברוך הוא היה שתי
פעמים". כלומר אם על כל לוח היו כתובים

אלא שטעם זה, שאי אפשר לכתוב את
שניהם ביחד ולכן חלק נכתב בראשונות
וחלק באחרונות, מתאים רק למקרים
בהם יש שינוי בלשון בין הדברות, כגון
זכור ושמור, שוא ושקר ודומיהם. אבל
במקום שאין שינוי בלשון אלא תוספת, אי
אפשר לומר שהסיבה לתוספת היא כי היא
נאמרה בהתחלה, שהרי אפשר היה לכתוב
אותה בדברות הראשונות, ולמה נדחתה
התוספת לדברות האחרונות? ובלשון הפני
יהושע: "אבל במה שלא נאמר למען ייטב
לך בראשונות, ובאחרונות נאמר, לא שייך
כלל לומר הטעם שבדיבור אחד נאמרו
דהא באחרונות נמי כתיב למען יאריכון
ימך".

הפני יהושע אומר שמצא עוד פירוש
להבדלים בין הלוחות: "עוד מצאתי
שהקב"ה בעצמו הגיד שני פעמים העשרת
הדברות בראשונה אמר כל הדברים
בדיבור אחד ואח"כ חזר ופרשם, ומזה
הטעם נאמרו פעמים בתורה בפרשת
יתרו ובפרשת ואתחנן והשינוי גם כן היה
באמירת הקדוש ברוך הוא בעצמו". ממילא
השאלה היא מה היה כתוב בלוחות, הדיבור
הראשון של הקב"ה או הדיבור השני?

צריך לשים לב, ההבדל בין שני הפירושים
שאמר הפני יהושע הוא, שבפירוש הראשון
יוצא שאת הדברות של ואתחנן כתב משה,

5 יש בירושלמי שם עוד שתי דעות: "ר"ש בן יוחאי אומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה דכתיב, ויכתבם על שני
לוחות אבנים. עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה. רבי סימאי אמר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה דכתיב
(שמות לב, טו) מזה ומזה הם כתובים". אבל הם הרחבה של שיטת חכמים ולכן לא נעסוק בהן.

אם נאמר בהן נאמר דייקא אם נאמרו מפי הגבורה והחסרון הוא בכתיבה או שהחסרון הוא באמירה... ועל זה השיב רבי יהושע בן לוי⁶ בשם ר' אחא ברבי חנינא שכיון שסופן להשתבר היה החסרון בכתיבה על הלוחות אבל מפי הקדוש ברוך הוא אף בראשונה נאמרה".

ה. האם יש הבדל בין לוחות ראשונות לאחרונות

כדרכו של הפני יהושע בפירוש הגמרא צעד גם הג"ר ראובן מרגליות זצ"ל (המקרא והמסורה סימן א): "מסגנון שאלת רבי חנינא בן עגיל על טעם השינוי בדברות ומתשובת ר' תנחום הואיל וסופן להשתבר, נראה שהתכוונו ליתן טעם על שינוי בלוחות עצמם ולא על נוסח הכתוב בספר"

הנחת היסוד של רבי חנינא בר עגיל הייתה שבנוסח הלוחות (ולא רק בנוסח הדברות הכתובות בתורה) היה הבדל בין לוחות הראשונות לאחרונות. בראשונות לא היה כתוב למען ייטב לך, כפי הנוסח המופיע בפרשת יתרו. בלוחות השניות שהוריד משה, היה כתוב למען ייטב לך כמו הנוסח בפרשת ואתחנן. שאלתו הייתה רק לתת טעם למה יש שינוי בין הלוחות.

על זה אמר לו רבי חייא בר אבא, "עד שאתה שואלני למה כן הוחקק בלוחות

כל עשרת הדברות, הרי זה בהכרח מפני שאת שני הנוסחים של עשרת הדברות אמר הקב"ה בעצמו, ולכן יש צורך לכתוב את כולם על הלוחות.

ד. מפני מה לא נכתב טוב בלוחות ראשונות?

מזה מגיע הפני יהושע לפרש את הגמרא שהתחלנו בה (ב"ק נה א). שני ההסברים להבדלים בין הלוחות, לא מכריחים שהשינוי בין הדברות הוא בהבדל שבין לוחות ראשונים שנשברו ללוחות שניים שלא נשברו, שהרי ההסבר להבדל בין הדברות היה שונה. את הנקודה הזו, שיש הבדל בין לוחות ראשונים ללוחות שניים (ולא רק בין דברות ראשונות לשניות) למדנו רק מדברי רבי שמואל בר נחום בגמרא.

לפי זה יובנו דברי רבי חייא בר אבא. הוא בבקיאותו ודאי ידע שבדברות ראשונות לא נאמר טוב. אלא שהוא דקדק בשאלה של רבי חנינא בן עגיל. רבי חנינא לא שאל על כל השינויים שבין דברות ראשונות לאחרונות, אלא רק על השינוי "למען ייטב לך", ומשמע שהוא הבין שאת כל השינויים אמר הקב"ה בעצמו ונכתבו קצתן בדברות ראשונות וקצתן באחרונות, ולכן היה לו קשה על התוספת המשמעותית "למען ייטב לך", למה אותה לא אמר הקב"ה. "ועל זה הענין בעצמו השיב ר' חייא שאיני יודע

6 כוונתו לרבי שמואל בר נחום.

”אמר אברהם המחבר. משפט אנשי לשון הקדש פעם יבארו דבורם באר היטיב, ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות, שיוכל השומע להבין טעמם. ודע, כי המלות הם כגופות, והטעמים הם כנשמות, והגוף לנשמה, הוא כמו כלי, על כן משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים, ואינם חוששים משנוי המלות, אחר שהם שוות בטעמן”. בתוך דבריו הוא אומר: ”וככה עשה משה, כי עשרת הדברים הכתובים בפרשה הזאת דברי השם בלי תוספת ומגרעת, והם לבדם הכתובים על לוחות הברית. לא כאשר אמר הגאון, כי זכור הוא בלוח האחד, ושמור בלוח השני, ועשרת הדברים הכתובים בפ’ ואתחנן הם דברי משה. והראיה הגמורה ששם כתוב פעמים כאשר צוץ ה’ אלהיך”.

גם הרמב”ן (שמות כ, ה) סובר שלא היה שינוי בין הלוחות הראשונות לאחרונות, הוא מדבר על זכור ושמור ואומר שגם בלוחות ראשונות וגם בלוחות אחרונות היה כתוב זכור. מה שכתוב שמור בתורה, זה פירושו של משה למילה זכור, כלומר, משה הבהיר לישראל שאע”פ שכתוב זכור בלוחות, הקב”ה אמר

שניים ייטב מה שלא היה בראשונים, שאל אם בכלל היו מלים הללו בלוחות, אם לא, שאיני יודע אם גם בלוחות האחרונים היה כתוב ייטב, כי אולי גם בהם היה חקוק כמו נוסח הראשונים, ואך בכתיבת משנה תורה הסכימה דעתו של הקב”ה לאלו השינויים”.

ותשובתו של רבי שמואל בר נחום לזה הייתה: ”כי בראשונים היה חקוק נוסח פרשת יתרו ובאחרונים נוסח פרשת ואתחנן, וכמבואר בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) פר’ תשא (דא): וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים

אשר שברת, ‘את’ לרבות למען ייטב לך, לפי שבלוחות ראשונים לא היה כתוב בהן טוב עד שנכתבו בלוחות אחרונים, לכן נאמר את הדברים”.

אלא שצריך להעיר גם על הפני יהושע וגם על הג”ר ראובן מרגליות, מדברי הראשונים בפירוש התורה שכתבו בפירוש

שלא היה שום הבדל בנוסח הלוחות בין לוחות ראשונות לאחרונות. בשתיהן היה כתוב רק הנוסח של פרשת יתרו.

האבן עזרא (שמות כ, א) מסביר את טעם השינוי בין הלשונות בדברות שבפרשת יתרו לפרשת ואתחנן באמירה כללית (בתחילה, אחר כך הוא מפרש באריכות את ההבדלים):

“ הנחת היסוד של רבי חנינא בר עגיל הייתה שבנוסח הלוחות (ולא רק בנוסח הדברות הכתובות בתורה) היה הבדל בין לוחות הראשונות לאחרונות.

גם שמור⁷.

הראשונים הנ"ל. שהספק של רבי חייא בר אבא היה אם בלוחות האחרונות נאמר טוב, או שהיה כתוב בלוחות האחרונות בדיוק כמו בראשונות, ומה שכתוב בספר התורה הוא רק פירוש של משה רבינו לעשרת הדברות.

ו. על מה מוסבות המילים למען יאריכון ימיך?

בקונטרס המילואים לכלי חמדה (עמ' 84) מוסיף הג"ר מאיר דן עוד ביאור בגמרא הזו.

הספורנו (שמות כ, יב) מחדש שהפסוק למען למען יאריכון ימיך, מוסב לא רק על כיבוד הורים, אלא על כל חמשת הדברות הראשונות. "אלו החמשה דברות בשמירתן יאריכון ימיך, שיסבבו לך אורך ימים בלתי בעל תכלית שלא יפול בו רוחב, כאמרם ז"ל לעולם שכלו ארוך. כי אמנם ענין אלו

הג"ר מאיר דן פלאצקי זצ"ל, בספר כלי חמדה⁸ (פר' ואתחנן סי' ז אות ד) מסביר: "כי באמת כולם מודים (כוונתו לרמב"ן, רשב"א, רדב"ז ואוה"ח הקדוש, ראה בדבריו שם) שכל אות ואות הוא דברי השי"ת כיון שאחר כך כשכתב משה רבינו ע"ה מפי השם יתברך את הספר תורה והקב"ה אומר ומשה רבינו ע"ה כתב הרי הכל דברי ה' יתברך. אך הם סוברים דבלוחות עצמם לא היה שום שינוי בדברות אחרונות ממה שהיה בדברות ראשונות רק שהיה תוספת ביאור ממה רבינו ע"ה כאשר אמר לישראל מה שנאמר בלוחות והקב"ה הסכים עם הביאור ההוא, ואמרו אחר כך בעת כתב משה רבינו ע"ה הספר תורה, ומשה רבינו כתבו רק בספר התורה".

מתוך כך מסביר הג"ר מאיר דן את הגמרא שלנו, באופן שיתיישב גם עם דברי

7 ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקמט) בתשובה בעניין מה היה כתוב על הלוחות, שחלק על הרמב"ן, וכתב: "וכל דבריו הם דברי אלהים חיים אבל במה שכתב כי בלוחות הראשונות והאחרונות היה כתוב בהם זכור אין אני מודה לו אלא זכור ושמו היה כתוב בהן שכל מצות התורה ודקדוקיה היו כתובים בלוחות". ועי"ש באריכות. צריך להזכיר כאן, דברים מפורסמים מהבית הלוי (חלק ב, דרושים סימן יח), שאומר שהיה חילוק בין דברות ראשונות לאחרונות. שבראשונות היה מיעוד להיות הכל בכתב (גם תורה שבעל פה) ובאחרונות נחדש העניין של תורה שבעל פה. הגר"ש פיישר שליטי"א בדרשות בית ישי (סימן ח) מחדד על פי זה את מה שלדעת הרדב"ז והיעב"ץ החילוק בין לוחות ראשונות לאחרונות היה בסוג הכתב, שבראשונות היה כתב אשורי ובאחרונות כתב עברי. שכן בכתב אשורי דורשים תילי תילים של הלכות מכל קוץ, ובאופן זה הייתה התורה כולה כתובה בלוחות. מה שאין כן בלוחות אחרונות היה כתב עברי שלא נרמזים בו כל העניינים.

8 "בשבתות נתעטר שולחן הרב (קוק), בחדר קטן זה, בשלשה ספרים נוספים: לקוטי תורה של אדמו"ר הזקן, הרש"ז בעל התניא. שפת אמת של אדמו"ר מהרי"ל ז"ל מגור, וכלי חמדה של הגאון ר' מאיר דן פלאצקי ז"ל רבה של דווארט פולין" (מועדי הראיה פרק א). וכך כתב הרב זצ"ל אל הגאון בעל כלי חמדה (שו"ת משפט כהן סי' קכד): "האירו אל עבר פני ספריו הקדושים, כלי חמדה על התורה, ואפריון אמטי לכבוד גאוני, על אשר זיכני בחמדה גנוזה זו, שלא ראיתה עד הנה".

ז. שכר מצווה בהאי עלמא

השיטות שאומרות שבלוחות הראשונות ואחרונות היה כתוב בדיוק אותו דבר, מכריחה ביאור אחר בגמרא בה אנו עוסקים. הביאור בו נעסוק מיד, יוצא מגדר הפשט אל עבר הדרוש. יש בו, בפירוש זה נקודה מופלאה שמגדירה את היחס של התורה לחיים.

הגר"א בביאורי
אגדות (ב"ק נה א)
מסביר ששאלת
רבי חנינא בן עגיל
לא הייתה על
הלשון, אלא על
העניין.

שכן בגמרא
במסכת קידושין (לט ב - מ א) מובאת
מחלוקת תנאים בפירוש הפסוקים למען
יאריכון ימין ולמען ייטב לך.

לדעת רבי יעקב, "שכר מצווה בהאי עלמא
ליכא", אין כלל שכר בעולם הזה, כל השכר
הוא לעולם הבא. "דתניא, רבי יעקב אומר:
אין לך כל מצווה ומצווה שכתובה בתורה
שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים
תלויה בה. בכיבוד אב ואם כתיב: למען
יאריכון ימין ולמען ייטב לך, בשילוח
הקן כתיב: למען ייטב לך והארכת ימים,
הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי
גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל
את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת
ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה?

החמשה דברות הוא כלו אומר כבוד לאל
יתברך, אשר בו ינחל המכבד חיי עולם,
וזה שנדעוהו למהוה מאין, ולהיות אלהיך
הוא לבדו, ולא נעבוד זולתו, ולא נמרה
בו במחשבה בדבור ובמעשה, ונכבדהו,
הלא הוא אבינו קננו". מוסיף הכלי חמדה,
שצריך לומר על פי דברי הספורנו (בהמשך
דבריו) שיש חילוק בין מצוות עשה ללא
תעשה. על עשה יש שכר, על לא תעשה
אין שכר אלא ההימנעות שומרת
עלינו.

כי עשרת הדברים
הכתובים בפרשה הזאת
דברי השם בלי תוספת
ומגרעת, והם לבדם
הכתובים על לוחות
הברית

לפי זה גם שבת היא בכלל
המצוות שמתן שכרן בצדן, שהרי
יש בשבת צד של עשה - זכור.
וממילא גם מה שכתוב בדברות
אחרונות "למען ייטב לך", מוסב
גם כן על שבת. אך, צריך לומר שזה
מוסב רק על 'זכור' ולא על 'שמור'.

ולפי מהלך זה, מובנים דברי הגמרא. רבי
חנינא בן עגיל שאל כיון שהבטחת למען
ייטב לך מוסב גם על שבת, וזה שייך רק
לזכור ולא לשמור, ואם כן היה צריך לכתוב
את זה בדברות ראשונות ששם כתוב זכור.
והשיב רבי חייא בר אבא, עד שאתה שואל
אותי למה, שאל אם נכתב. לפי שאיני
יודע אם המילים הללו מוסבות על שבת,
כדעת הספורנו, או רק על כיבוד אב ואם
כפי הפשט.

אלא, למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך".

מאיךך, מהמשנה בתחילת פאה עולה שיש שר גם בעולם הזה⁹, והגמרא (קידושין שם) לומדת זאת מאותם פסוקים: "אלו דברים שאדם עושה אותן, ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום שבין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם. בכיבוד אב ואם כתיב: למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בגמילות חסדים כתיב: רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, ובהבאת שלום כתיב: בקש שלום ורדפהו, ואמר רבי אבהו: אתיא רדיפה רדיפה, כתיב הכא: בקש שלום ורדפהו, וכתיב התם: רודף צדקה וחסד, בתלמוד תורה כתיב: כי הוא חיך ואורך ימיך".

וזו הייתה שאלת רבי חנינא בן עגיל - הוא סבר כמשנה בפאה, שיש טובה בקיום המצוות בעולם הזה. לכן שאל, למה לא הוזכרה טובת העולם הזה בדברות ראשונות. רבי חייא בר אבא סבר כרבי

יעקב, ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, לכן תמה על שאלת רבי חנינא בן עגיל, עד שאתה שואל אותי למה לא נזכרה טובת העולם הזה בדברות ראשונות, שאל אותי אם בכלל נזכרה טובת העולם הזה בדברות (גם בשניות), שאיני יודע אם נאמר בהן טוב - כלומר טובת העולם הזה. על זה השיב רבי שמואל בר נחום שבאמת נכתב בתורה גם טובת העולם הזה, אלא שלא נכתבו בלוחות הראשונות מפני שעתידות להשתבר, והאותיות פרחו למעלה, ואז לא היה נשאר טובה בעולם הזה. "אבל אריכות ימים קאי ודאי בעולם הבא, ואף שפרחו נשאר במקומם למעלה".

גם בהקדמה לשו"ת פנים מאירות לג"ר מאיר אייזנשטאט זצ"ל¹⁰ כתב בדומה לגר"א, אך הדגשים שם מעט שונים (ויש גם נקודה אחת שהפוכה לגמרי, לדעתו מה שלא נכתב בלוחות ראשונים הוא טובת העולם הבא כדי שהיא לא תפסק ולא טובת העולם הזה, שכן טובת העולם הזה מוכרחת ונראית לעיניים "ולא שייך לומר עליה ח"ו פסקה אריכות ימים מישראל".

9 הרמב"ם בפירוש המשנה (פאה א, א) כותב הסבר נפלא. לדבריו השכר בעולם הזה הוא על מצוות שבין אדם לחברו, והשכר הוא התועלת שיש בזה לבני אדם כאשר הם נוהגים במידות טובות. וז"ל: "כל המצות נחלקות חלוקה ראשונה לשנים, חלק במצות המיוחדות לאדם בעצמו בינו ובין ה' כגון הציצית והתפלים והשבת ועבודה זרה, וחלק במצות התלויות בתקינות יחסי בני אדם זה עם זה כגון האזהרה על הגניבה, והאונאה, והשנאה, והנסירה, והצווי לאהוב זה את זה, ושלא נרמה זה את זה, ושלא יעמוד אחד ממנו על נזק השני, ולכבד ההורים והחכמים שהם אבות הכל, אם קיים האדם המצות המיוחדות לו בעצמו במה שבינו לבין בוראו יש לו על זה שכר יגמלהו ה' על כך לעולם הבא כמו שנבאר בפרק חלק. ואם קיים האדם המצות התלויות בתקינות יחסי בני אדם זה עם זה יש לו על זה שכר לעולם הבא על קיימו המצוה, ושיג תועלת בעולם הזה להתנהגותו התנהגות טובה עם בני אדם, לפי שאם הלך בדרך זו והלך זולתו בה יהנה גם הוא מאותה תועלת".

10 יש סיפור נפלא ומעורר שמובא במבוא לספר, הסיפור מעורר על צורת הלימוד. דברי חז"ל שאמרו ללמוד בקול רם ובנעימה מוכרים וידועים, אבל לא תמיד חודרים ללב. לסיפור יש כח להחדיר את הדברים יותר. וזה הסיפור:

ח. מהי הטובה האמיתית?

במסכת קידושין (מ א): "אילו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם האב כבוד אם ואם דכתיב למען יאריכון ימין ולמען ייטב לך". רש"י מפרש: "יאריכון ימין לעולם הבא, ייטב לך בחיך". כלומר, למען יאריכון מוסב על עולם הבא ולמען ייטב לך מוסב על עולם הזה.

אומר הערוך לנר: "וזוה ודאי שהפסק וכלה לא שייך רק בעולם הזה שעלול לטוב ורע ולכל דבר יש קץ. אבל בעולם הבא שהוא האושר האמתי וכולו טוב לעולם, בו לא שייך הפסק שלכך נקרא עולם שכולו ארוך מפני שלא יפסק לעולם. ולכן רק בלמען ייטב לך היה החשש שמא ח"ו יפסוק טובה על ידי שבירת הלוחות שזה קאי על העולם הזה ולא בלמען יאריכון ימין שקאי על העולם הבא ומתורצת קושית התורת חיים". דברים אלה הם כדברי הגר"א

הערוך לנר, הג"ר יעקב עטלינגר זצ"ל¹¹, בסוף חיבורו (סוף מסכת נדה) עוסק גם כן בגמרא שלנו ומבאר אף הוא על דרך הדרוש.

"לענ"ד ח"ו לומר על אמורא שלא הי' בקי בעשרת הדברות אלא נ"ל שדבר חכמה השיב במה שאמר איני יודע אם נאמר בהם טוב. שבתורת חיים הקשה לפי הטעם שסופן להשתבר וח"ו שיפסוק טובה לא היה לכתוב גם כן למען יאריכון ימין, שיש לחוש גם כן שיפסוק אריכות ימים מישראל".

ובשביל לתרץ את הקושיה הזו, מקדים הערוך לנר ומביא את הגמרא שכבר הזכרנו

¹¹ בימי מלחמת הרייקים בשנת תט"ו ברחו בני בית הרב ר' מאיר ב"ר משה הכהן אב"ד ק"ק טמסטיבאווי (תשובותיו נדפסו בספר גבורת אנשים) והלכו להם עם גולי ווילנא לדרום ולמערב של מדינת פולין וביניהם היו בניו: הש"ך (ר' שבתאי כהן) ור' יונה נחום (אב"ד ק"ק סאכטשוב) ואחותם הצעירה. ומחמת המציק נתפזרו ונאבד הקשר ביניהם ימים רבים.

פעם אחת בנסוע הש"ך לדרכו התאכסן אצל הפרנס הקצין מוה"ר יצחק אשכנזי, מנהיג המדינה, ולמד בנעימה כדרכו באישון לילה. פתאום שמע קול נהי ובכיה מרה עולה מאחד החדרים ויסר לראות ולחקור על מקור הבכי. והנה נערה לפניו תיילל ותקונן, תוריד בבכי. וישאלה הש"ך על טעם דמעוניה. ותען ותאמר: בצאתי מוילנא מבית אבי ר' מאיר, אח צעיר היה לי, מתמיד ובעל כשרון, והיה עושה לילות כימים לשקוד על תורתנו הקדושה, והיה לומד ממש באותו הניגון ששמעתי הלילה מחדרך, אדוני, וזכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו. כשמע הש"ך את שם אביו, 'הוי אחות' קרא לה. ולא ארכו הימים ובעל האכסניה ר' יצחק, שנתאלמן, יעד את הנערה הזאת, שהיתה משרתת בביתו, לו לאשה. והש"ך בירכס שבנם היוצא מחלציהם, יאירו פניו לעולם ולמלואו. ובשנת ת"ל בערך נולד להם בנם מאיר מעל המחבר ספר פנים מאירות".

¹¹ ב'המעין' (קובץ יב גיליון ב, טבת תשל"ב) יש מאמר ביוגרפי עליו לרגל מאה שנים לפטירתו. כדרכם של גדולים רבים באשכנז של אותם ימים, למד גם באוניברסיטה. ומספרים (ראה שם) "שפעם ראו את רבי יעקב בבית הכנסת בוויצבורג מתפלל לפני ארון הקודש שהלימודים באוניברסיטה לא ישפיעו עליו לרעה". הוא היה גם מגדולי וראשי הלוחמים נגד הרפורמה בתחילתה באשכנז.

שהוזכרו לעיל.

האדם אם מסגל ומרבה תורה ומצות בימיו או עבירות, כדאמרין בסנהדרין מיתתן של רשעים הנאה להם ושל צדיקים רע להם. וכיוצא בזה בשאר כל הטובות של העולם הזה בכולם שייך הפסק ושינוי".

ולכן, כאשר התורה מדברת על טוב שמיוחס לאדם, כלומר טובת העולם הזה, היא משתמשת בלשון: "למען ייטב לך".

אך כל זה נכון רק אם אנו מפרשים שהפסק למען ייטב לך מוסב על העולם הזה, כמו המשנה בתחילת פאה. אך אם מפרשים כמו רבי יעקב שלמען ייטב מוסב גם הוא על עולם הבא, הרי שלא יהיה הפסק גם בזה.

רבי חנינא בן עגיל שאל את רבי חייא בר אבא, למה נאמר טוב, ולא שאלו למה נאמר למען ייטב לך. "על זה העירו רבי חייא בר אבא: אתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב שאיני יודע אם נאמר בהם טוב, ורצה לומר אתה לא הזכרת הטוב המיוחס אל האדם כמו שנאמר למען ייטב לך אלא הזכרת שם טוב שהוא הטוב המוחלט שלא יקרא כן רק הטוב של העולם הבא ובזה הראת שפשיטא לך שלמען ייטב הוא הטוב של העולם הבא כדעת רבי יעקב. שאלני אם נאמר בו טוב שאין אני יודע אם נאמר בו טוב או לא שאם פירושו על טוב העולם הזה לא יצדק שיקרא טוב בשם המוחלט שאין בו הפסק".

וכאמור, יש שם בגמרא עוד שיטה, שיטת רבי יעקב, שסובר ששכר מצות בהאי עלמא ליכא. "ודרש למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולפי דעת רבי יעקב דלמען ייטב לך גם כן קאי על עולם הבא לא שייך לפי דברינו גם בטובה חשש הפסק".

מעתה מבאר הערוך לנר, שיש חילוק "בין טובה הנאמרת בלשון טוב ובין טובה הנאמרת בלשון למען ייטב לך". המילה טוב, "הוא שם מופשט ובו נסמן הטוב המוחלט אשר אין בו שינוי ומגרעת". לעומת זאת, "למען ייטב לך הוא הטוב אשר מיוחס אל נושא ובו אפשר שינוי והפסק".

ומהם הטובות שבהן יכול להיות שינוי והפסק? טובות העולם הזה, ואפילו הגדולות שבהן, "שהם עושר ובנים ואריכות ימים הם ברכות מהקב"ה וביד האדם נתון אם ישארו לו לברכה או לא. שמי על ידי עשרו תועה מדרך התורה והמצוות כדכתיב וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך עליו נאמר עושר שמור לבעליו לרעתו, ונפסק מלהיות לו טובה. וכן ברכת הבנים תהפך לקללה למי שאין מגדלם לתורה ולתעודה שיוצאים לתרבות רעה עד שאומרים עליו ארוך שזה ילד ארוך שזה גדל כמו שאמרו רז"ל בסנהדרין על את אביה היא מחללת. וכן ברכת אריכות ימים בעולם הזה תלויה במעשה

ט. תורה מחברת שמיים וארץ

כלומר, מטרת התורה והמצוות היא לזכר את הגשמיות ולהעלותה, לכן דווקא בחג מתן תורה, צריך לתת מקום לגשמיות ולהדגיש את הנקודה הזו. יש אצל הגרי"מ חרל"פ ביטוי מעניין: "וגם זו אחת מפלאות היצירה שיש בכח הגוף להתהפך, שגם הוא עצמו ישאף בכל נטיותיו להטובות והתכליתיות" (מי מרום ב עמ' טו). הגוף עצמו יכול להפוך לכמעט רוחני, הגשמיות יכולה להפוך כולה לטובה, לרוצה טוב.

המשך חכמה ממשיך ומבאר את דברי חז"ל (שבת פד א): "ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה?" אלא שלפני שקיבלו ישראל תורה יראה שמה לא יקבלוה ויחזור העולם לתוהו ואחר שקיבלו ישראל התורה שקטה. ומחדש המשך חכמה, שיראתה של הארץ לא הייתה שתחרב, אלא שתשאר שפלה ללא קשר לעולמות רוחניים, ללא יכולת להתעלות ולהזדכך. רק בקבלת ישראל התורה, בהורדתה לארץ, לעולם הזה, קיבלו התחתונים כח רוחני, והתחברו שמיים וארץ. בתחילה יראה הארץ שמה לא יקבלו תורה:

"ונמצא תכלית השלימות נשאר רק על ידי מושכלות, והארץ מצד חומריותה מי יגיע בה למושכלות, ותהיה היא השפלה בתכלית בכלל המציאות העולם הרוחניים משכילים אמיתיים, ולבסוף שקטה, שהיא התכלית, שעל ידי המצוות המעשיות יזכו הכל לתכלית השלימות, וגם החומר יתעלה לאין חקר ותהיה השראת השכינה בארץ,

הנקודה הנפלאה בפירוש של הגר"א היא שהקב"ה רוצה להיטיב ולתת לנו חיים. קורא הדורות מראש, תכנן שלא יכתבו המילים המורות על טובת העולם הזה בלוחות הראשונים כדי שטובה זו תשאר, כי כאשר נשברו הלוחות ופרחו האותיות, הלכה ההבטחה למעלה, ונשאר רק ההבטחה שמעל הטבע, הבטחת העולם הבא, ואין זה חפץ ה', אלא הוא רוצה להיטיב לנו גם בעולם הזה.

כמה מתאימים הדברים לחג השבועות, זמן מתן תורתנו. שהרי הכל מודים (והכל יודעים) שבשבועות בעיני נמי לכם. כלומר שצריך לחלק את החג בין העניינים הרוחניים, תפילות ולימוד והעניינים הגשמיים אכילה ושתייה. ואי אפשר לוותר על האכילה והשתייה, ולהגיד אני רוצה רק רוחניות, רק תפילה, רק תורה. ומסביר המשך חכמה (שמות כ, יח) שהסיבה לזה שדווקא בחג שבועות מתקיים הכלל ההלכתי הזה היא:

"דזהו תכלית מן התורה שכולם יזכו ויזכרו החומר וכוחותיו על פי התורה אשר תישר כל צעד בעולם המעשה. וזה השכר על נפש החומרי שיזכה למעלות רוחניות רמות סדרו רבותינו (ברכות לד א) כל צרכי סעודה בשר שור הבר ואווזות שמינות ולויתן ויין המשומר בענביו, שזהו מורה הכל על השגות רוחניות מגיעות לנפש החומרי, באר יהיה דק ונעלה מאוד ושיג גם בעונג אלקית לעתיד, ה' יזכו לזה!".

וכבוד ה' יהיה לאור יומם".

“
שעל ידי המצוות המעשיות יזכו
הכל לתכלית השלימות, וגם
החומר יתעלה לאין חקר ותהיה
השראת השכינה בארץ, וכבוד
ה' יהיה לאור יומם”

כלומר, מטרת ותכלית התורה היא בעולם הזה ולא בעולם הבא. לכן מצד אחד חשוב שהעולם הזה יהיה מחובר לעליונים וינק מהם, אך מצד שני מובן גם מדוע הקב"ה רוצה בשכר בעולם הזה¹².

יה"ר שנזכה לקבל תורה, לגדול בתורה, להדבק בה, ונזכה לטוב בזה ובבא.

חג שמח!

אחיי ורעי זרע ברוכי ה' בניס חביבים למקום! מה מאוד ראוי לאדם בחג הקדוש הזה, זמן מתן תורתנו הקדושה התמימה והגנוזה אלפיים שנה, לשמוח בלבבו יותר מכל החגים. כדאמר רב יוסף (פסחים סח ב) אי לאו האי יומא קא גרים כמה יוסף איכא שוקא.

וראוי לכל איש ישראלי מעם קדוש שיתעורר עצמו ביום הקדוש הזה הן באמצע התפלה הן בלמוד וביחוד בעת אכילה ושתייה להכניס שמחה עצומה בלבו ובמחשבתו ויתן הודאה עצומה להבורא יתברך שמו ויתעלה שנתן חלקו וגורלו גם כן מעם קדוש הישראלי וזיכה אותו לעבדו לשרתו בלמוד תורתו הקדושה ובשמירת מצותיו הקדושים והנעלמים יסודותיהם בעולמות העליונים הקדושים לאין קץ ותכלית.

יסוד ושרש העבודה שער ט פרק י

¹² ובדרשה לחנוכה הארכתי בזה ובביאור הקשר בין רעיון זה למחלוקת שמאי והלל אם נח לאדם שנברא או נח לו שלא נברא, והקשר למחלוקתם בעניין הדלקת נרות חנוכה, ובביאור דברי הלל הזקן בשמחת בית השואבה. קחנו משם.

דע! מה למעלה -

שו"ת וואטסאפ

תשובה:

א. ההנחה שלך שלכאורה גם לאשכנזים אסור, לא מדוייקת.

הבשר היה קר לכן לא נבלע בדיסקיות.

יש דיון (ראה ט"ז יו"ד סימן צד ס"ק יד) מה דין סכין שנחתך בה בשר בכלי שני (וכן מה דין הבשר) האם היא מותרת או צריכה הגעלה. אבל זה כאשר הבשר חם, בבשר קר לגמרי, אין בליעה ופליטה. לכן הדיסקיות מעולם לא היו בשריות (ראה כף החיים יו"ד סימן צו סע' ב ס"ק מח).

ב. אם טחנו חריף שנחתך בסכין בשרית, יש מחלוקת אחרונים האם הכלי השני (במקרה שלנו הדיסקיות) נהיה בשרי מחמת החריף. להלכה מקובל שלא, לכן גם באופן זה מותר (דעת תורה יו"ד סימן צה סע' ב).

ג. לגבי החילוק שרצית לעשות בין דיסקית לבין סכין, אני לא רואה חילוק. מה שמבליע בחיתוך (במקרה של חריף) זה הדוחק, במטחנה יש דוחק. במקרה של חם, בכל מקרה נבלע גם בלי חיתוך.

ד. מסקנה - מותר לכתחילה

לאחרונה פתחנו קבוצת וואטסאפ לשאלות בהלכה, דברי תורה ושיעורים.

לפניכם מקבץ מן השאלות והתשובות בקבוצה. השאלות מסודרות לפי הסדר הכרונולוגי בו נשאלו בקבוצה.

להצטרפות סרקו את הקוד:

שימוש פרווה במטחנת בשר

שאלה: למטחנת בשר יש סכין ויש דיסקיות. אם השתמשו בדיסקית בלבד ולא בסכין לטחינת בשר קר לפני זמן רב- וכעת רוצים לטחון במטחנה פרווה, האם אפשר לאוכלו עם חלבי? לכאורה לאשכנזים לכתחילה לא, אבל אם השימוש היה רק בדיסקית ולא בסכין האם גם אז לאשכנזים לכתחילה אסור?

כפפות בבית הכסא

שאלה: בימים אלו כאשר מחוייב אדם להיות עם כפפות, האם כשנכנס להתפנות צריך להסירם לפני הנטילה או יכול ליטול עליהם כי לא הסיר אותם. אם הזמן דוחק ממש?

תשובה:

יש שני נידונים נפרדים:

א. נטילת ידיים אחרי כניסה לבית הכסא.

ב. נטילת ידיים אחרי עשיית צרכיו.

בראשון הטעם הוא משום רוח רעה, בשני הטעם משום נקיות.

הנפקא מינא היא לשאלתך.

אם הטעם הוא משום רוח רעה, צריך להסיר את הכפפות וליטול ידיים (כפי שבשינה בלילה יש רוח רעה גם כשלובשים ככפות – ראה יביע אומר ח"ד או"ח סי' ב אות ח). אם משום נקיות, די לנקות את הכפפות וליטול עליהם.

ממילא מה שנשאר לדון הוא האם יש רוח רעה בבית הכסא בזמנינו, או שהוא מוגדר "בית הכסא דפרסאי", סוג של בתי כסא בזמנם שהיו נקיים יותר ולכן לא שרתה בהם רוח רעה.

יש בזה מחלוקת גדולה באחרונים (מעט מקורות: שו"ת ארץ צבי סימן קי וקיא. חזון איש או"ח סי' יז אות ד. מנחת יצחק חלק א סימן ס. אור לציון חלק א סי' א. יחווה דעת חלק ג סימן א. ועוד רבים). רבים מקלים שאין רוח רעה בבית הכסא של זמנינו.

על שאלה דומה ממש השיב הרב יעקב אפשטיין שליט"א בשו"ת חבל נחלתו (חלק י סימן א) ומסקנתו:

"העובד בכפפות והתפנה בשרותים שמורידים בהם את המים כאשר הכפפות על ידיו, אין צריך להסיר את הכפפות וליטול ידיו, אלא די בניקוי או רחיצת ידיו – בכפפות, ואח"כ יברך אשר יצר."

הרעיון כאמור לעיל, מצד נקיות די לנקות את הכפפות, מצד רוח רעה סומכים על המקלים בבית הכסא בזמנינו.

הנחת תפילין לאיטר שהורגל לכתוב בימין

שאלה: אדם שהיה שמאלי אך הרגילו אותו לכתוב בימין עד שהתרגל ונהיה ימני (כך נהגו לפני כמה עשורים) מה דינו לגבי הנחת תפילין?

תשובה: אם הגיע למצב שכותב ועושה מלאכות בימין בנוחות כמו בשמאל, יניח בשמאל ככל אדם.

אם רק כותב בימין ושאר מלאכות בשמאל – מחלוקת, ולכן טוב שירגיל עצמו לכתוב בשמאל כדי לצאת מהמחלוקת, ואז יניח על ימין.

לא מצליח להתרגל חזרה – יניח בברכה על שמאל ואחרי התפילה יחזור ויניח על ימין ללא ברכה.

אם הכתיבה בימין לא נוחה לו כמו בשמאל,

מניח בימין כדין אטר.

נאה בשמאלו ומהודרת יותר מכתבתו
בימין...

הסבר:

א. לגבי אטר, כתב המגן אברהם (סימן כז ס"ק ט) שאם נולד ימני והרגיל עצמו לכתוב בשמאל, יניח על ימין כדין אטר. וכך נפסק במשנה ברורה (ס"ק כב). הוא הדין להיפך, כמו בשאלה.

אלא שיש מחלוקת גדולה האם כתיבה מגדירה או עשיית מלאכות ביד מגדירה (אני מצרף כקובץ את העמודים הרלוונטיים מחוברת שלי על הלכות תפילין)

מקרה בו הרגיל עצמו לכתוב בימין אך שאר מלאכות עשה בשמאל, הגיע לפני הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל (שו"ת הר צבי או"ח חלק א סי' כו) וכך כתב:

עובדא בא לידי בנער שהגיע פרקו לחדש האחרון משנת הי"ג והוא אטר יד מלידה. אך זה שנה וחצי היתה פקודת אביו עליו להרגיל את עצמו לכתוב דוקא בימין כל אדם וכן בעת אכלו מחזיק הכף בימינו, וכ"ז הורגל עפ"י צווי אביו, ושאר כל מלאכות שהוא עושה הוא בשמאלו באשר כן הוא מרגיש בטבעו כי בשמאלו נוח לו יותר. ועתה הוא ואביו לשאול הגיעו מה יעשה הבן בהנחת תפילין. ובבואם לביתי בחנתי היטב את הנער, ומצאתי כי גם במלאכת הכתיבה גופה שהוא כותב בימין הוא דוקא באותו ענין שהורגל, דהיינו כשהוא כותב בעט ברזל ובדיו, אבל כשהוא כותב בעפרון אעיקרו קאי והדר לטבעו לכתוב בכתיבה

ומ"מ באשר כי בלא"ה הרבה פוסקים חולקים וס"ל דלא אזלינן בתר כתיבה, וכן הגר"א פסק כדעה ראשונה ודלא כרמ"א, ולכן כדי לצאת ידי כל הדעות, הזהרתי לנער כי מהיום והלאה יחזור וירגיל את עצמו לטבעו הראשון לכתוב בשמאל דוקא, וכן אמר לי הנער הזה כי הוא מרגיש בנפשו כי במשך ב' או ג' שבועות יתרגל לכתוב בשמאל באופן שיהא לו נח בשמאל יותר מבימין. ולענ"ד פשוט, דהא דאמרינן בשולט בשתי ידיו שמניח בשמאל, היינו כששניהם שוים, אבל אם שמאל נוח לו יותר והכתב בשמאל יותר מבורר ויפה - אין זה שולט בשתי ידיו ויש לו דין אטר להניח תפילין בימין (ועיין בשע"ת סימן תרנא ס"ק י מש"כ בשם השב"י). ונמצא דביום שיעשה בר מצוה ויתחייב בתפילין אזי יהיה לו דין אטר גמור לכל הדעות להניח תפילין בימין". עד כאן משו"ת הר צבי.

ב. מי ששולט בשתי ידיו מניח בשמאל (סימן כז סע' ו).

ג. מי שכותב בימין ושאר מלאכות עושה בשמאל - כאמור יש מחלוקת האם הולכים אחרי היד בה כותב או אחרי היד בה עושה מלאכה (ראה בחוברת פארו על"י על הלכות תפילין, עמ' 74-84), לרוב הפוסקים (ראשונים ואחרונים) הולכים אחרי היד שכותב בה, לכן יניח בשמאל בברכה. אך חוששים לשיטת הסוברים שהולכים אחרי היד שעושים בה

מלאכה ולכן אחרי התפילה יניח על ימין ללא ברכה. (ביע אומר ח"ו או"ח סי' ב).

ד. אם הכתיבה בימין לא נוחה לו כמו הכתיבה בשמאל אומרים כמה פוסקים שהוא נשאר אטר (שואל ומשיב תניא חלק ב סימן נח. אגרות משה או"ח חלק ג סימן ב. הליכות שלמה פרק ד סימן י, וכפי שעולה מדברי ההר צבי הנ"ל).

מספר כריכות התפילין על היד

שאלה: שאל אותי שבוע שעבר נער בר מצווה: למה כורכים 7 סיבובים על האמה?

תשובה: מצאתי שלשה טעמים:

א. מאחר ותפילין של יד הם כנגד מידת המלכות, הכריכות הם כנגד (אסתר ב ט): "שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך" (של"ה מסכת חולין ד"ה ומיד אחר קשירת). בפירוש 'עטרת משה' על ספר מצות תפילין לשל"ה הקדוש, כתב בהערה (פרק ב אות מט עמ' קלט): "אל יפלא בעיניך שסוד שבע הכריכות הוא בסוד שבע הנערות, וכעין זה מצינו בגמרא (מגילה כג א) ששאלו זה שקוראים בס"ת בשבת שבעה קרואים כנגד מי תקנום ותירצו כנגד שבעה רואי פני המלך. ופירש רש"י: שבעה הם כדכתיב שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך". ואולם בתוס' הקשו דקשה לומר שתקנו חכמים כנגד ענינו של אותו רשע (אחשורוש), עיין שם. ויש ליישב לפי מה שכתב השל"ה שכל 'מלך' לבד שהוזכר במגילה הכוונה למלכו של עולם, ובשני פסוקים הנ"ח

הוזכר 'מלך' לבד, 'מבית המלך' רואי פני המלך'. והריטב"א הסביר דברי רש"י: והנכון דלאו כנגד מנויים אלו תקנום אלא כנגד אותם כנגדם במרום, דמלכותא דרקייעא כעין מלכותא דארעא וזה האמת עכ"ל. וכמו שכתוב בזהר (שיר השירים עמ' מח) שהם שבע מלאכים המקשטים את המלכות, ואלו הם: מיכאל, גבריאל, רפאל, אוריאל, צדקאל, יופיאל, רזיאל".

ב. כנגד שבע תיבות שבפסוק (תהלים קמה טז): "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" (ערוך השלחן סי' כז סע' יט). הכוונה בזה היא שמאחר והפרנסה היא ממנו, ובשבילו כביכול, בשביל שנוכל לעובדו. והידיים הם כלי המעשה, בהם מתפרנסים - לכן אנו כורכים שבע פעמים כנגד המילים בפסוק שהוא תפילה על הפרנסה.

ג. כנגד שבע תיבות שבפסוק (דברים ד ד): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" (פירוש עטרת משה על ספר מצות תפילין לשל"ה הקדוש, פרק ד אות טו). מצוות תפילין מבטאת את הדבקות שלנו בו, כלשון החת"ס (שו"ת או"ח סי' קפב) "שמחק אוהבים לישא כל אחד חותם אהבת חברו על עצמו".

הכשרת קומקום חשמלי

שאלה: קבלתי קומקום חשמלי שהשתמש בו אדם שלא שומר תורה ומצוות. האם ניתן להכשירו?

תשובה: אפשר. לנקות טוב, למלא מים עד הסוף, להרתיח עד שיגלוש.

הסבר

א. האם הקומקום צריך בכלל הכשר? כן. מכמה סיבות:

1. אם היהודי ממנו קיבלת לא שומר כשרות, יתכן שהוא עירה מן הקומקום על מאכלים שאינם כשרים, השאלה אם הדבר הזה נחשב חיבור או לא שנויה במחלוקת (ראה בספר וסעדו לבכם נספח ז). לשיטת האומרים שזה חיבור צריך הכשר.

ב. לגבי פסח מצאנו דבר דומה, שאף על פי שמעיקר הדין לא צריך להכשיר כי משתמשים רק למים (קונטרס דרשת שבת הגדול לגר"ד ליאור עמוד 43), נהגו להגעיל (ספר הגעלת כלים פרק יג אות תא ס"ק שפג, בשם ערוך השלחן ומנחת יצחק).

ג. סיבה נוספת להכשיר, שימוש בשבת שלדעת המגן אברהם בשם הרשב"א אוסר את הכלי (ראה משנה ברורה סימן שיח ס"ק ד).

ד. צורת ההכשרה- כמו כלי גדול שאי אפשר להכניס לדוד מים, כמבואר בשו"ע או"ח (תנב סע' ו): "כלי גדול שאינו יכול להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו מטיט כדי שיתמלא היטב ויגעו המים בשפתו וממלאו מים ומרתיחו".

ה. צריך לשים לב להשאיר את הקומקום פתוח בהרתחה, אחרת הטרמוסטט מופעל והקומקום יכבה לפני שיגלוש מספיק מים.

ו. לא לשכוח להטביל את הקומקום, בלי ברכה.

ברכה על קשת

שאלה: למה מברכים על קשת 'זוכר הברית', הרי זה דבר טבעי? כשהאור עובר דרך טיפות המים נוצרת קשת?

תשובה:

את השאלה הזו הזכיר הזכיר כבר הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש (דרוש יב דף סא ע"ד), הוא מתרץ שיש שני סוגי קשתות. על הקשת הטבעית לא מברכים. יש קשת אחרת שכולה תכלת, ורק עליה מברכים.

לדבריו באמת אין לברך על הקשת הרגילה שרואים פעמים רבות.

הבן איש חי (ש"א פרשת עקב סע' יז) מזכיר את שיטתו: "ולפי דברי הגאון מוריני הרב יהונתן ז"ל ביערות דבש דיש תרי גווני קשת, אם כן צריך לברך בלי שם ומלכות דאין אתנו יודע. מיהו אין דבריו הנזכרים האמורים בדרך דרש כדאי לעקור מנהג ישראל לברך בשם ומלכות, ובפרט כי כל גדולי הפוסקים סתמו מלייהו בזה. מיהו הרוצה להתחסד לברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו אין מזניחין אותו".

אבל הגר"ע יוסף זצ"ל כתב (שו"ת יבי"א ח"י או"ח עמ' קכו ד"ה ומה שכתב הרהמ"ח)

המקורית אני משתמש בקופסא שוב?

תשובה:

הפוסקים כתבו ששה טעמים להתיר שימוש בקופסאות שימורים ללא טבילה:

א. הקונה לא מעוניין בקופסא אלא בתוכנה.

ב. הקופסא אינה כלי עד שפותחים אותה- הפתיחה נעשית בבית הקונה והוא עשאה כלי. לכן זה נחשב כלי שנעשה ע"י ישראל.

ג. אחרי השימוש משליכים את הכלים ואין תועלת לטבילה.

ד. מתי יטבול? כשהאוכל בפנים- אי אפשר, אחרי שמוציא את האוכל- לא צריך.

ה. קופסת שימורים היא לא כלי סעודה.

ו. אין לחייב לשפוך את תוכן הקופסא לכלי אחר מאחר וזה 'שב ואל תעשה'.

לכן למעשה אין חובה לטבול קופסאות שימורים ומותר להשתמש בהם כמו שהם.

[עיין שו"ת שרידי אש (ח"ב סי' כט) שו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' מב), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' כו), שו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' ט), טעמי ההיתר מזורים בתשובות אלו וחלקם חוזרים על עצמם בכמה מן התשובות. בהערת אגב- השאלה כפי שנכתבה בשו"ת חלקת יעקב- "בדבר הערעור מרב א' באמריקא, על שמשתמשים בקופסאות של שימורים בלי טבילה ורוצה להרעיש את העולם".

השאלה נשלחה אליו מהשרידי אש שבעצמו העלה להקל. הנקודה המעניינת היא שהשרידי אש כתב אל החלקת יעקב "כיון שהעולם אינם נזהרים מסתמא יש להם על מה לסמוך" והחלקת יעקב משבח את דבריו ומוסיף משו"ת פרי השדה (ח"ב סי' קט) שכתב בעניין אחר "ואין אדם רשאי להחמיר בדבר שחזינן שאפילו צדיקים גדולים אינם מקפידים".

לדחות את דברי הבן איש חי ולדעתו אין זו חסידות לא לברך, אדרבא צריך לברך ומברכים גם על קשת רגילה.

לשאלתך מצאתי שלש תשובות בשל"ה הקדוש (תושב"כ פר' נח חלק תורה אור דף ח ע"ג).

א. אף על פי שהקשת היא דבר טבעי, הקב"ה בחר להוריד גשם בזמן שיש שמש, ובזה נזכרת הברית. שהרי היה יכול להוריד את הגשם בלילה, כמו שכתב רש"י על הפסוק וננתי גשמיכם בעתם, שזה בלילי שבתות בשעה שבני אדם בביתם. את התשובה הזו הוא כותב בשם רמ"א.

ב. מאחר ו'קורא הדורות מראש' יודע מעשי בני אדם ויודע שיחטאו שיגיע להם כליה. על כן המציא וברא את הקשת, שמימי נח ואילך תורה ותזכיר את הברית. (תשובה זו תלויה במחלוקת ראשונים האם הקשתנבראה לפני המבול או אחריו. ראה: אבן עזרא (בראשית ט יג) ורמב"ן (שם)

ג. הרושם הטבעי הגשמי, נוצר בגלל החטאים, כי הגשמיות תלויה ברוחניות. "נמצא, עשיית רשם גשמי, סימן השתנות על ידי מעשינו כח וחיות עליוני, ונעשה כח גופני מקבל שני והשתניות ומקריות, מה שלא היה כן אם היה בכח עליוני כשאר הנבדלים של מעלה שלא יקבלו שינוי ומקרה. ודבר זה עקר גדול ואמוני, שכן בידנו על ידי מעשינו חס ושלום השמים לא יתנו טלם והארץ יבולה".

טבילת קופסאות שימורים

שאלה: האם צריך לטבול קופסאות שימורים במקרה בו אחרי ריקון התכולה

מותר לאח בבית חולים בחו"ל ללבוש חלוק שיש עליו צורת צלב. והשיב שיש לברר למה עשו שם את הצלב, אם הוא לעובדו ודאי שאסור, אבל אם יתברר שהצלב הוא "רק כסמל כמו שעושים לשתי וערב האדום שזה רק סימן שלהם, אז הגם שאינו ממדת החסידים והחרדים לדבר ה' אבל מ"מ אין מקום לאסור ללבושם".

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תיא) התייר להשתמש בשמיכה שמצוייר עליה שתי וערב מאותה סברה, שלא עשו את הצורה שם על מנת לעובדה. ועם זאת, לכתחילה מאוס הדבר לקנות צורות אלו: "ועיין במדרש רבה (בראשית צד) שהעגלות ששלח פרעה היה חקוק עליהם ע"ז, ויעקב לא רצה להשתמש בהם ורק כאשר ראה את העגלות אשר שלח יוסף נאמר "ותחי רוח יעקב אביהם". ואף שבזמננו לא מתכוונים לכך, מכל מקום כיון שניכר גם היום אות לנצרות דהוה ע"ז, אף שלא מתכוין לכך, ראוי להתרחק ולא לקנות מלבושים כאלו".

[בהערה יש לציין שבשאלה דומה, מרן הגאון ראי"ה קוק זצ"ל (שו"ת דעת כהן סי' סה) אחרי שכתב צדדים להתיר לעשות צורת אדם באופנים שונים (עי"ש) סיים: "שגם במה שאפשר למצא היתר על פי הדין אין רוח חכמים נוחה מזה, ורוח היהדות הטהורה היא מתנגדת לכל פסילי אדם, ואשרי חלקו דמר אם יוכל להניא מזה את אלה שחפצים להעמיד את הפסל גם בצורה של ביוסט, אף על פי שמצאתי לחובה לפרש את השיטות כמו שהן, ולהראות גם כן את הצד המתיר, אבל בכל זאת הנני אומר שתבא ברכה על מי שיחדל מזה. ויקים לאיש החביב איזה זכרון עולם המתאים לרוח עמנו ותורתו, במלא המובן".

[כאורה הוא הדין והוא הטעם לענייננו.]

אם אחרי ריקון הקופסא מתוכנה המקורי, משתמשים בה פעם שניה, אולי יש מקום לחייב טבילה, שכן רבים מהטעמים המפורטים לעיל לא שייכים, אבל מאידך יש כמה טעמים לפתור. המהדר לטבול יעשה זאת ללא ברכה.

קניית תיק עם צלב

שאלה: מותר לקנות תיק שהסמל של החברה הוא צלב?

תשובה: מותר. ראוי להדר ולא לרכוש מוצרים כאלו.

הסבר:

צורות שאסורות הם צורות שיוצרו בשביל לעבוד להם. צורות שהם סמל של חברה מסחרית לא יוצרו כדי שיעבדו להם (ראה: ריטב"א ע"ז מב. ב. ר"ן ע"ז יח ב בשם הרשב"א, חולק. רמ"א יו"ד קמא סע' א פוסק כדעת הריטב"א. פתחי תשובה שם ס"ק א ובמקורות להלן).

בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה קמא ח"ג סי' עא) סיפר: "מה שאירע מעשה שבשנת תרי"ב בחג הסוכות זכינו לראות פני מלכינו בעברו בארץ לתור כל ארצות שלו עבר פה לבוב והנה בנסעו מפה שלח מאדעלי"ן (מדליות) ויהודי אחד היה גם כן מהמקבלים מאדע"ל והנה בהמאדעל יש שתי וערב ונשאלתי אם מותר ללכת בו". והשואל ומשיב התייר, מאחר וצורת השתי וערב במדליון לא נעשתה לעבודה אלא לכבוד המלך ולמזכרת אהבה מהמלך למכובדיו.

בשו"ת משנה הלכות (חי"ב סי' מג) נשאל האם

הרב ינון קליין

חשיבות לימוד הלכה (ב)

לפני הגלות, כשכל ישראל היו בארץ ובית המקדש היה בנוי, התאחדו כל ישראל בעבודת המקדש. קורבנות ציבור, מבטאים את העבודה הכללית, שכל ישראל יחד עובדים את ה'. בבית המקדש עמדו 'מעמדות', נציגים מכל שבטי ישראל, כביטוי לאחדות העבודה. ישראל כעם אחד, מייחדים את שמו של האחד.

במה התאחדו ישראל בעבודת ה' אחרי החרבן? בתי כנסיות?! יש הרבה! אין שם אחדות של הכלל כולו. לימוד תורה?! כל קיבוץ שלפרטים לומד לעצמו. בזמנים שלו, בחלקים בתורה שמעניינים את חברי הקבוצה. לכן, "התיחדות ישראל בסגולתו, אי אפשר לבא בהיותינו בגלות ביחוד, על ידי ההזמנה לשעה לעבודת ד' בבית הכנסת, או אפילו במה שמתיחדים פרטים לעסוק בתורה בבית המדרש".

אך, יש דבר שבו מתאחד העם כולו, "שכל העם חי חיי הפרטים הכל על פי דרכה של תורה". בזה כולנו דומים, מתפללים בנוסח זה או אחר, נוהגים כשיטה זו או חברתה, כשהיו בגלות זו או בגלות אחרת וכשעלו ממנה – בכל אופן שלא יהיה, החיים מכוונים לפי דרכה של תורה.

א. בגליון הקודם (1, אדר תש"פ) ביארנו מהי הלכה ומהו פירוש דברי חז"ל (ברכות ח א): "והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". עסקנו בדברי הרמב"ם המבאר שעלמנת להגיע לאיזון נכון בין כלל כוחות הגוף והנפש, בין הידיעה והמעשה, יש צורך בהלכה ולימודה.

הפעם, נרחיב את היריעה בביאור מאמר זה, מתוך תורתו של מרן הרב זצ"ל בספרו עין איה (ברכות פ"א אות צט). הקטעים המודגשים להלן הם ציטוטים מדברי הרב.

ב. מה הקשר בין בית המקדש להלכה? באיזה אופן מהווה לימוד הלכה 'תחליף' לבית המקדש?

יהודי, איננו אדם פרטי. יהודי הוא חלק מכלל, אבר מגוף - הגוף הוא 'עם ישראל'. לכן, התכלית היותר נשגב בכל העבודה החוקית שכל אחד מישראל עוסק בעבודת ד', אינו נגמר בעבודה הפרטית של כל יחיד, כי חפץ ד' יתברך בעולמו יוצא דוקא על ידי כלל ישראל.

מהי דרכה של תורה? "ההלכות הפרטיות שהם מתלויים בכל דרכי החיים של האדם בחיי היחיד וחיי הציבור וחיי המשפחה, הנהגת הבית המאכלים והמלבושים".

דבר פלא, אנחנו רגילים לזה שההלכה מלאה מחלוקות, אין לך דף בגמרא, סימן וסעיף, שאלה כזו ואחרת שאין בהם מחלוקות מהתנאים ועד לימינו. ודווקא ההלכה, זו המלאה מחלוקות, כשמתסכלים בתוך שבה, כשמתבוננים בנקודה המרכזית, רואים שהיא מאחדת. מאחר והיסוד של כל המחלוקות, של כל הסימנים והסעיפים ושכל כל הפרטים הוא הרצון של כולם לעשות את רצון ה', הרצון שהכל יהיה על פי דרכה של תורה.

לכן, "רק בזה מתאחד כל עם ד' הגוי כולו ומתגדל בסגולתו המיוחדת, להיות עם קדוש לד', חי וקיים ובא לקץ הימים לתכליתו האמיתי".

ג. בנקודה זו ניכר ביותר ההבדל שבין ישראל לאומות. שכן, עבודות שונות לה' יכולים גם הגויים לעבוד, ואפילו בצורה כללית. הם יכולים להתאגד כציבור ולהתפלל, הם יכולים ללמוד את החלקים בתורה השייכים אליהם. אבל שכל חייהם יתנהלו על פי רצון ה', ולא רק חיי הפרט אלא חיי הכלל כולו, אין ביכולתם, זוהי מעלה מיוחדת לישראל.

מדוע?

אדם שנדר שלא יהנה מערלים, מותר להנות מיהודי ערל ואסור להנות מגוי מהול. "שאין הערלה קרויה אלא לשם גוים שנאמר (ירמיה

ט) כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב ואומר (שמואל א יז) והיה הפלשתי הערל הזה ואומר (שמואל ב א) פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלזנה בנות הערלים" (משנה מסכת נדרים פרק ג משנה יא). או באופן אחר, על צד החיוב, מצוות ברית המילה מייחדת את ישראל. מה יש במצווה זו שמייחד את ישראל?

אחד מטעמי מצוות המילה הוא: "להיות לסימן שאתה עבד ל', וכן בריתי: כדרך העבדים שיש להם חותם בבגדיהם להראות שהם עבדים וכפופין לאדוניהם... חתם הקדוש ברוך הוא בבשרינו, שאנו עבדים לו, במקום שאין אדם יכול להפשיט ולהשליך מעליו" (בכור שור בראשית יז, ב).

הציווי על המילה, אותו סימן עבדות בגופינו, נאמר לכלל האומה בפסח. שאמרה התורה (שמות יב, יח) לגבי קרבן פסח: "וְכָל עַרְל לֹא יֹאכַל בו". וטעם הדבר, "בארוהו חז"ל שאמרו הם בטלו מצות מילה כשארך עמדם במצרים להדמות למצריים, וכאשר צוה אותנו במצות הפסח והתנה בו שלא ישחט אלא אחר מילת עצמו ובניו ובני ביתו ואז יקרב לעשותו, מלו כלם והיה דם מילה מתערב בדם פסח לרב הנמולים כמו שזכרו, ואל זה רמז באמרו, מתבוססת בדמין, דם פסח ודם מילה" (מורה נבוכים ח"ג פמ"ו).

למה דווקא דם פסח ודם מילה הם הנצרכים לגאולת ישראל? מסביר המהר"ל (גור אריה שמות יב, ו): "כי מתחלה היו ישראל עבדים לפרעה - ובשביל המילה היו עבדים להקב"ה, שהרי מפרשים טעם המילה מפני שהוא את באדם שהוא רשום להיות עבד להקב"ה,

מדרשות. כי על ידי התורה והתפילה, מתעוררים לחיות על פי דרכה של תורה, וההלכה היא שמגדירה מהי הדרך.

על כן אוהב ד' את השערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, ועל ידי אותן השערים אנו מכירים ערך הבתי כנסיות ובתי מדרשות.

ללמדנו, כמה חשובה היא ההלכה וכמה חשוב לימודה. בשמירת ההלכה ובלימודה, אנחנו יוצאים מהחוג הפרטי ונהפכים לאנשי הכלל, אנו עוסקים בדבר שמאחד ומאגד את הכלל כולו, שכן כאמור לעיל, **מיום שחבר בית המקדש אין לנו שום דבר שיאגד את הכלל... כי אם דבר הלכה, שמקפת את כל החיים הפנימים ועושה רושם חזק על ידי ההשתוות המעשי של המנהגים הטובים וכל הליכות החיים, שזה מביא לתכלית החפץ הנשגב שיוצא מכלל ישראל כולו".**

שכל עבד צריך שיהיה לו חותם עבודת... ובמילה לחוד לא סגי, כי העבד צריך שיהא עובד, ואם אינו עובד אין כאן עבודת, לכך נתן להם הפסח שהיא עבודה... ובפסח לחוד לא סגי להיות עובדים להקב"ה, כי המילה היא שהאדם הוא נקרא עבד להקב"ה, ואילו פסח לא הו' רק עבודה אחת, ובשביל זה אינו ראוי לגאולה עולמית, אבל כאשר הוא עבד להקב"ה והוא עובד בוראו - זה הו' עבד גמור, שבשביל שהוא רשום לעבדות והוא עובדו - זהו עבדות גמור".

את יסוד העבדות כאומה, קיבלנו ביציאת מצרים. שם התברר שאנו עבדי ה', ורק אנו עבדי ה'.

לכן, היכולת לחיות חיים כלליים שהולכים בדרך ה', לפי רצונו, מיוחדת רק לישראל. מאחר שרק הם עבדי ה' ורק בהם יש את אות העבדות בפרט ובכלל.

ד. לכן, סגולתם הפרטית של ישראל תהיה ניכרת ומצויינת רק בזה, שכל עם ד' מתנהג בכל דרכי חייהם על פי תורת ד', והם מתאחדים בזה בהתאחדות נפלאה, ורק בדבר הלכה שמאחד כל העם בכל דרכי חייהם, ומקשרם במעלות קדושות ומדות המצויינות של ישראל.

כאמור, לכוון את החיים על פי דרכה של תורה, אפשר רק על ידי הלכה (על נקודה זו נרחיב בהמשך המאמר בגיליונות הבאים). כאשר העם כולו יתאחד בנקודה זו, שחיי כולם מכוונים על פי התורה, **בזה בא גם כן על מכונו התכלית של בתי כנסיות ובתי**

בית מדרש קניין תורה, שלוחת ישיבת מרכז הרב

קולט אברכים חדשים

לשנת תשפ"א

לימוד הלכה בעיון • שיעורים מגוונים
התנסות בכתיבה ובמסירת שיעורים
תוכנית מסודרת ומפורטת • שיעורי אמונה

מוסמנים והצטרף לחבורה השמחה וההמאבק.

לפרטים: הרב ינון קליין - 0543043114